

ЛІНГВІСТИКА

УДК 811. 347.78.034

К. філол. н., доц. Вотінцева М. Л.

Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара, Україна

ПРИЙОМИ ПЕРЕКЛАДУ ЕТИКЕТНИХ ФОРМУЛ

(на матеріалі романів Джейн Остін)

К. филол. н., доц. Вотинцева М. Л.

Днепропетровский национальный университет имени О. Гончара, Украина

ПРИЕМЫ ПЕРЕВОДА ЭТИКЕТНЫХ ФОРМУЛ

(на материале романов Джейн Остин)

Candidate of Science (Philology), docent M. L. Votintseva
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University, Ukraine
**THE APPROACHES TO THE TRANSLATION OF ETHICS
FORMULAS (on the basis of Jane Austen's novels)**

У статті розглядаються проблеми відтворення мовленнєвого етикету за часів Джейн Остін в художньому перекладі. Дослідження виконано на матеріалі українського перекладу романів Джейн Остін «Pride and Prejudice» (Гордість і упередженість); «Emma» (Емма). Наведені перекладені формули мовленнєвого етикету, які не є адекватними тим, що вживалися автором в оригінальних текстах.

Ключові слова: соціокультурний фон, прийоми перекладу, культурно-маркований знак, мовленнєвий етикет, реалія, фонова лексика.

В статье рассматриваются проблемы воссоздания речевого этикета (времён Джейн Остин) в художественном переводе. Исследование выполнено на материале украинского перевода романов Джейн Остин «Pride and Prejudice» (Гордость и предубеждение); «Emma» (Эмма). Приведены некоторые неадекватные переводы формул речевого этикета.

Ключевые слова: социокультурный фон, способы перевода, культурно-маркированный знак, речевой этикет, реалия, фоновая лексика.

The article deals with the pressing problems of speech etiquette (Jane Austen's epoch) rendering in artistic translation. The research has been made on the basis of the Ukrainian

translation of Jane Austen's novels «Pride and Prejudice»; «Emma». Some inadequate translated formulas of speech etiquette were given.

Keywords: *sociocultural background, ways of rendering, culturo-marked sign, speech etiquette, realia, background lexica.*

Художній твір – невичерпне джерело соціокультурної інформації. Чезрез художній твір відбувається знайомство читача з національною культурою народу, мова якого вивчається, із сьогоденням та історією країни, з ладом життя та естетичними нормами нації. Соціокультурна інформація в художньому творі реалізується через типові обставини та типові характеристи, які втілені в художніх образах, що надає цій інформації особливої достовірності, правдивості та переконливості. Художні твори розвивають пізнавальну активність читачів, стимулюють мислення, пробуджуючи асоціації з особистим життєвим досвідом, впливають на почуття та емоції, сприяють розвитку художнього смаку.

Надзвичайно вагомий внесок у теорію художнього перекладу зроблено українськими вченими Р. П. Зорівчак, М. О. Новиковою, Л. В. Коломієць, В. В. Коптіловим, І. В. Корунцем, О. Фінкелем, О. І. Чередниченком, і їхні дослідження, разом з розвідками перекладознавців інших країн – С. Баснет, С. Влахова, І. Левого, А. Лефєвра, А. Поповича, А. Федорова, С. Флоріна, К. Чуковського, – слугують міцним фундаментом для подальшого розвитку цієї науки.

З лінгвістичної точки зору соціокультурна інформація може бути представлена на словесному рівні, тобто лексичними одиницями.

М. Г. Яшина пропонує методику розгляду культурно-маркованої лексики, під якою розуміє реалії (лексеми, які називають предмети або явища однієї культури, та не існують в інших культурах) і фонову лексику (слова, денотати яких існують в наявності у різних культурах, але культурне тло яких збігається не повною мірою) [4].

Важко переоцінити значення соціокультурного фону художнього твору й той зміст, який він у собі містить. Саме знання соціокультурного фону

іноземної мови дозволяє розуміти внутрішній світ її носіїв, гумор, підтекст у ситуаціях міжособистісної комунікації, а також полегшує спілкування із представниками іншої культури.

Актуальність статті зумовлена необхідністю вивчення впливу соціального й історичного контекстів оригіналу на переклад і пошуком оптимальних перекладацьких прийомів відтворення культурно-маркованих знаків нематеріальної сфери для максимального наближення до художньої картини світу автора оригіналу.

Об'єктом нашого дослідження є культурно-марковані знаки нематеріальної сфери, а саме мовленнєвий етикет за часів творчості Джейн Остин, та особливості його відтворення засобами української мови.

Предметом дослідження стали оригінальні тексти «закінчених романів» Дж.Остин: «Pride and Prejudice» («Гордість і упередженість»); «Emma» («Емма»); а також їх українські переклади у перекладі В. К. Горбатька.

Метою статті є аналіз відтворення українською мовою мовленнєвого етикету в романах Джейн Остин «Гордість і упередженість» та «Емма».

Перекладачеві художньої літератури слід перебувати одночасно у двох різних соціокультурних площинах. З метою реалізації посередницької функції перекладу та збереження впливу оригіналу, перекладач має розпізнати соціокультурну інформацію в оригіналі, а потім знайти шляхи її реалізації в перекладі. Перекладач впорається з таким завданням лише за умови здатності оперативно координувати інформаційно-соціальні складові площин двох культур. Не менш важливим є розуміння глибинного змісту тексту оригіналу, що можливо лише за умови наявності достатнього обсягу знань контактуючих культур, а також відповідної адаптації тексту оригіналу, залежно від конкретного адресата [3].

Мовленнєвий етикет за часів творчості Джейн Остин виявляється доволі регламентованим.

Мій дорогоцінний містер Беннет ... Форми звертання за часів Джейн Остин суттєво відрізнялися від тих, які притаманні сучасній в Англії. Вони були більш формалізованими й обмеженими.

Дружини й чоловіки, навіть у колі сім'ї, звертаються один до одного «містер» і «місіс». Пор.:

«*My dear Mr. Bennet, said his lady to him one day*» [6, с. 1]. – «*Мій дорогоцінний містер Беннет*», – якось звернулася *дружина* до свого чоловіка» [1, с. 3].

Слово *dear* перекладається шляхом експресивації – нейтральне слово *дорогий* перекладається стилістично маркованим відповідником – *дорогоцінний*. Слову *lady* запропонований контекстуальний варіант *дружина*.

Діти, як правило, звертаючись до батьків, називали їх «*madam*» і «*sir*». Правда, Елізабет Беннет, у характері якої було багато неупередженості й незалежності, часом називає місіс Беннет «*mamma*» – «*маман*», але й вона набагато частіше вживає форми «*мем*», а до містера Беннета «*papa* – *тато*». Пор.:

«*But you forget, mamma, said Elizabeth*» [6, с. 3], – «*Але ж не забувайте, мамо, – сказала Елізабет*» [1, с. 6]. У даному перекладі слово *мама* – нейтральне та не відзеркалює забарвленості й конотації слова *mamma*.

Емма звертається до свого батька, вживаючи слово *papa*: «*I cannot agree with you, papa; you know I cannot*» [5, с. 3]. – «*Ти ж знаєш, що я не можу погодитися з тобою, тату*» [2, с. 6].

При звертанні до родичів більш широко вживалися слова, які позначають ступінь споріднення. Якщо в наші дні в такий спосіб уживаються лише слова «*батько*», «*мати*», «*бабуся*», «*дідусь*», то за часів Остин можливі були звертання «*брат*», «*сестра*», «*кузен*» та ін., як о:

«...*a preference which I trust my cousin Jane will attribute to the right cause, and not to any disrespect for her*» [6, с. 34]. – «*Сподіваюся, міс Джейн зрозуміє, що таку перевагу я роблю в інтересах справи, а не від неповаги до моєї найстаршої кузини*» [1, с. 82].

У даному випадку слово *cousin* не з'являється на тому самому місці, що й в оригіналі, перед ім'ям Джейн, а замінюється на *міс*. Це нівелює

традиції щодо ужитку слів *cousin*, *brother*, *sister* при звертанні, але перекладач використовує прийом компенсації та використовує слово *кузина* в якості контекстуальної заміни слова *her*.

Звертання «доночка» не вживалось.

Містер Беннет звертається до своєї дочки Мері як *a young lady – молода панна* [1, с. 7]. В перекладі припущена помилка, слово *молода* зайве, так як слово *панна* має значення *молода дівчина*.

У звертанні між молодими людьми спостерігалася більша стриманість, ніж в наші дні. Навіть будучи добре знайомі один з одним, вони вживали форми «міс» і «містер» із прізвищем; по імені називалися лише близькі родичі.

Елізабет звертається до містера Дарсі на балу: «*It is your turn to say something now, Mr. Darcy. I talked about the dance, and you ought to make some sort of remark on the size of the room, or the number of couples*» [6, с. 36]. – «*Тепер ваша черга щось сказати, містер Дарсі. Я вже зробила зауваження стосовно танців, і тепер вам треба зробити якесь зауваження з приводу розмірів кімнати чи кількості пар*» [1, с. 85].

В даному випадку перекладач дає український відповідник слову *Mr.* – запозичене слово *містер* та перекладене транслітерацією.

Іноді вживалася компромісна форма – «міс» у комбінації з іменем (а не прізвищем, як звичайно). Так, міс Бінглі, звертаючись до Елізабет, називає її «міс Елізо». Звертання на ім'я при короткому або далекому знайомстві вважалося ознакою дурного виховання.

«*So, Miss Eliza, I hear you are...*» [6, с. 37].

У звертаннях до чоловіків також вживалось слово *sir*:

Елізабет звертається до містера Коллінза: «*You are too hasty, sir, she cried*» [6, с. 42]. – «*Вам не здається, що ви надто поспішаєте, пане?* – скрикнула вона» [1, с. 100].

В цьому випадку слово *sir* використовується, щоб підкреслити ту іронію авторки, що прихована в репліках Елізабет по відношенню до містера

Коллінза. Вона нарочито возводить його в рангвищий за неї. Слово *пан* контекстуальний відповідник в українській мові означає *поміщик*, *пан* у феодальній Польщі, Білорусі й Україні; форма ввічливого звертання до чоловіка в деяких слов'янських мовах.

Здається, що інтонація українського речення не передає тієї рішучості, на яку була налаштована Елізабет, відмовляючи містеру Коллінзу. Слово *cry* в даному випадку означає «сказала голосно», а не *скрикнула*. Людина може скрикнути, коли їй боляче або від подиву, а Елізабет була налаштована на те, щоб перервати промову містера Коллінза і дати йому зрозуміти, що він несе нісенітниці. В оригіналі Елізабет стверджує, що містер Коллінз поспішає, а не ставить йому питання. Ця інтонація нівелює настрій Елізабет щодо пропозиції містера Коллінза.

Загалом перекладач відобразив особливості мовленнєвого етикета, але в деяких випадках перекладені формули мовленнєвого етикету не є адекватними тим, що вживалися автором в оригінальних текстах, а саме: нейтралізуються, вилучаються або адаптуються.

Перспективою наших подальших розвідок є вивчення культурно-маркованих знаків матеріальної сфери за часів творчості Джейн Остин та їх відображення українською мовою.

Література

1. Остен Дж. Гордість і упередженість / Дж. Остен; пер. з англ.: В. К. Горбатька; худож.-оформлювач Б. П. Бублик. – Х.: Фоліо, 2005. – 350 с. – (Світова література).
2. Остен Дж. Емма / Дж. Остен; пер. з англ. В. К. Горбатька; худож.-оформлювач Б. П. Бублик. – Х.: Фоліо, 2005. – 447 с. – (Рандеву).
3. Хитрик К. Н. Теоретические основы обучения культуре иноязычного речевого общения в специальном языковом вузе (на материале иранской ветви индоевропейских языков): автореф. дис. док. пед. наук: спец. 13.00.02 / К. Н. Хитрик; Моск. воен. ун-т. – М., 2001. – 43 с.
4. Яшина М. Г. Анализ и семантизация культурно-маркированной лексики (на материале итальянского языка): автореф. канд. филол. наук / М. Г. Яшина. – М., 2009. – 20 с.
5. Jane Austen Emma [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.literaturepage.com/read/emma.html>
6. Jane Austen Pride and prejudice [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.literaturepage.com/read/prideandprejudice.html>